

Gardbrukernes valg av driftsform

Hva er motivene for å drive økologisk og hvilke faktorer har innflytelse på valg av driftsform? En spørreundersøkelse gjennomført våren 2003 viser tydelige forskjeller i motiver for valg av driftsform mellom norske gardbrukere som driver hhv. konvensjonelt, økologisk, omleggingsbruk eller har parallellproduksjon.

Datamaterialet

Våren 2003 ble det sendt en spørreundersøkelse til økologiske og konvensjonelle gardbrukere i Norge som hovedsakelig driver med mjølkeproduksjon på storfe eller med planteproduksjon. I alt kom 1033 skjemaer tilbake, som tilsvarer 61 % av de som ble sendt ut.

Spørreundersøkelsen er en del av et større forskningsprosjekt om "Risiko og risikohandtering i økologisk jordbruksproduksjon" i samarbeid mellom Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF), Norsk senter for økologisk landbruk (NORSØK) og Norges veterinærhøgskole (NVH). Prosjektet varer frem til juni 2005.

Mål med gardsdrift

Å drive miljøvennlig og bærekraftig og ta vare på kulturlandskapet var det viktigste målet for økologiske brukere og omleggingsbrukere. Deretter kommer produsere mat av god kvalitet og trivsel, god oppvekstplass for barn, og tid til familien. På fjerde plass kommer sikker og stabil inntekt. For konvensjonelle gardbrukere var det viktigst å produsere mat av god kvalitet, tett fulgt av sikker og stabil inntekt. Ved andre spørsmål om økonomi var det flere konvensjonelle enn økologiske brukere som krysset av for at økonomiske hensyn er viktige. Å arbeide med dyr og/eller planter var viktigere for økologiske gardbrukere og de under omlegging enn for konvensjonelle.

Risikokilder

Når det gjelder risikokilder har *usikkerhet om tilskuddsordninger* størst betydning for driftsenhetens framtidige økonomiske resultat. I tillegg nevnte konvensjonelle brukere skatte- og avgiftspolitikken i jordbruket. Mange bønder tilføyde at et mulig medlemskap i EU og WTO-avtalen også vil ha stor betydning. *Variasjon i forbrukernes etterspørsel og produktpriser* ble også rangert som viktige risikokilder. Risikokilder som *usikkerhet om familieforhold, pris og tilgang på leiejord og lånemuligheter* ble rangert som lite viktige.

Brukerne ble bedt om krysse av på en skala om de på den ene siden *tar mindre risiko og sikrer en jevn, men kanskje lavere inntekt* eller om de på den andre siden heller *ta større risiko og øker muligheten for høyere inntekt*. Konvensjonelle bønder krysset oftest av for at de tar mindre risiko mens økologiske krysset oftere for det andre alternativet.

Både konvensjonelle og økologiske bønder trodde at *økonomisk resultat varierer mer fra år til år i økologisk enn i konvensjonelt jordbruk*.

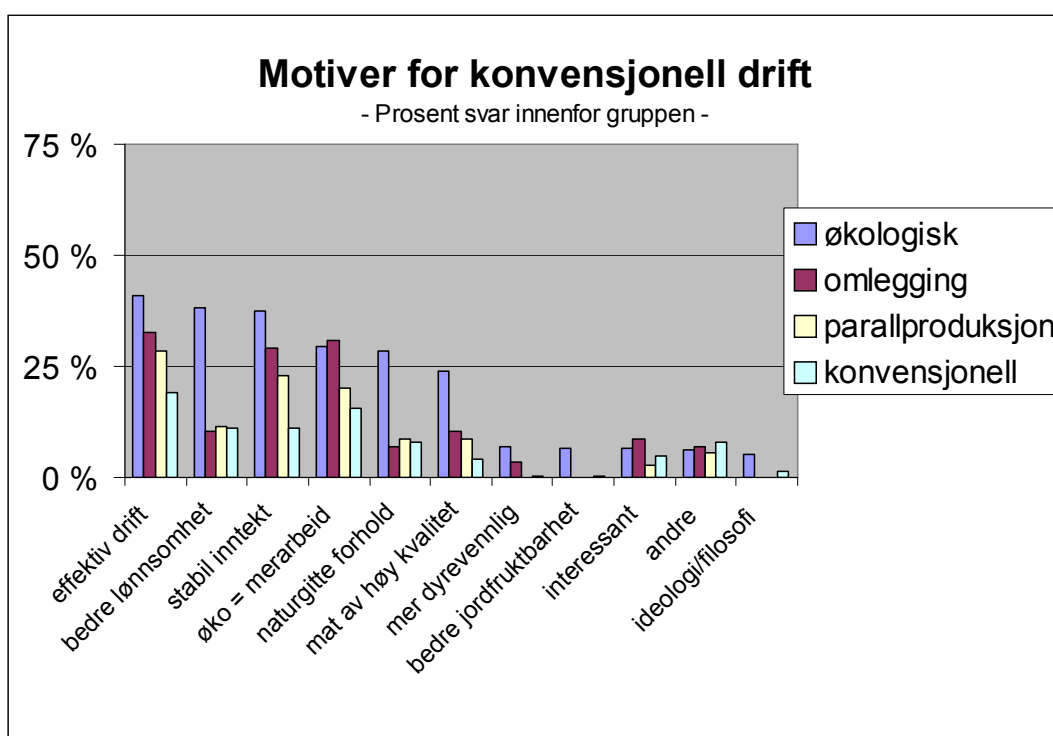
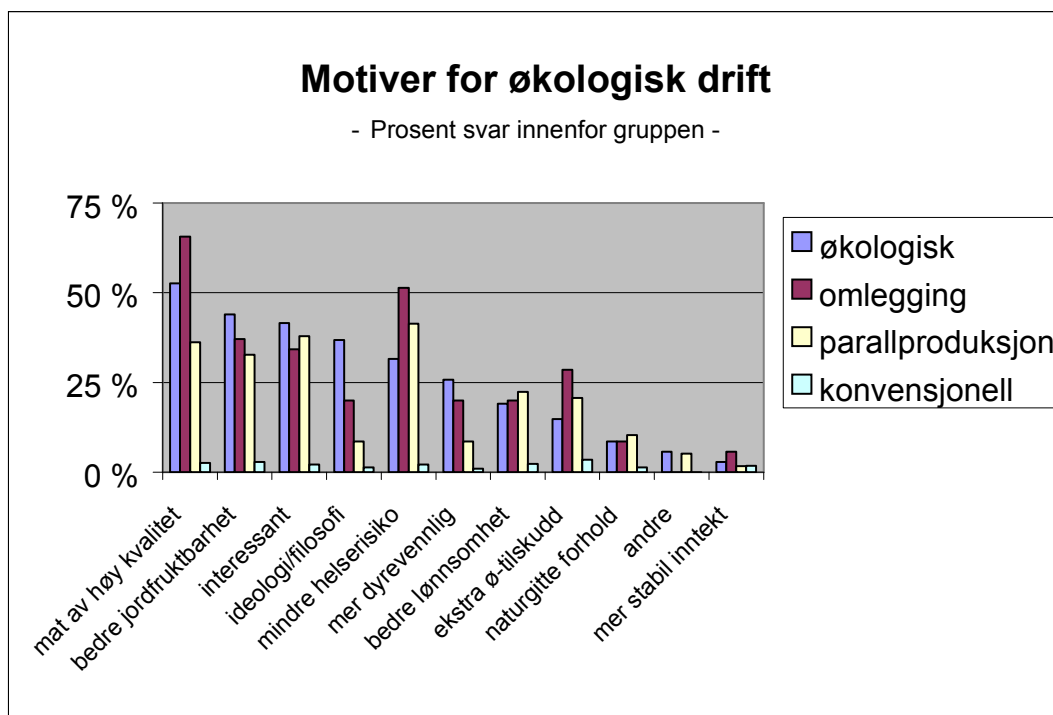
Strategier for å håndtere risiko

Her skulle gardbrukerne krysse av for hvor viktig enkelte strategier var for dem.

Den viktigste strategien for alle var å ha *god likviditet/betalingssevne for å kunne betale regninger ved forfall* fulgt av å *kjøre landbruks-, person- og ulykkesforsikring* og å *produsere til lavest mulig kostnad*. Lite viktige strategier var å *organisere driftsenheten som aksjeselskap, investere utenfor bruket/driftsenheten* og ha *ekstra maskinkapasitet*.

Hvis jordbruksinntektene blir lave ett år, svarte de fleste at de ville utsette investeringer.

Deretter ville de redusere privatforbruket og ta/øke arbeid utenfor garden. Mjølkeprodusenter krysset oftere av for å redusere privatforbruket og mindre for å ta/øke arbeid utenfor garden enn planteprodusenter. På mjølkebruk er det mye sjeldnere arbeidstid til overs for å kunne jobbe utenfor garden. Redusert privatforbruk kan da være eneste løsning.

Figur 1 og 2: Svar innenfor gruppen (opp til tre mulige kryss)

- økologisk = økologiske produsenter, n = 209
- omlegging = garder under omlegging, n = 35
- parallelproduksjon = garder med både økologisk og konvensjonell produksjon, n = 58
- konvensjonell = konvensjonelle produsenter, n = 717

Motiver for valg av driftsform

I figur 1 og 2 vises det hvilke motiver som oppfattes som viktige for å drive økologisk og konvensjonelt. Noen konvensjonelle bønder svarte også på motiver for eventuelt å drive

økologisk og omvendt oppga ca hver tiende gardbruker med økologiske drift motiver for konvensjonell drift.

Konvensjonelle er i valget av driftsform hovedsakelig økonomisk orientert. Som viktigste motiver for sin driftsform oppgir de at de kan *utnytte mulighetene for effektiv drift*, at det gir *bedre lønnsomhet* og at *inntekten er mer stabil*. For gardbrukere som driver økologisk, parallellproduksjon eller legger om til økologisk drift, er også disse punktene ved konvensjonell drift viktige, men de legger enda mer fokus på at konvensjonell drift gir mulighet for å *utnytte mulighetene for effektiv drift*. Dessuten er de nokså enig i at *økologisk drift krever merarbeid*.

Blant de som driver økologisk er motivene for at de har lagt om eller legger om jevnere fordelt på flere motiver, økonomiske motiver er mindre viktig. De viktigste motivene for økologiske brukere var å *produsere mat av høy kvalitet*, at *jordfruktbarhet er bedre*, at en har *interessante faglige utfordringer*, og *ideologiske og/eller filosofiske hensyn*. Konvensjonelle bønder som svarte på spørsmålet la i forhold til økologiske kollegaer mye mer vekt på *ekstra tilskudd ved økologisk drift*, *mer stabil inntekt* og *bedre lønnsomhet* enn sine økologiske kolleger.

Når en deler gruppen av økologiske produsenter i henhold til når jorda var ferdig omlagt er det forskjeller på hva som var de viktigste motiver for å legge om. For alle ligger å *produsere mat av høy kvalitet* på første eller andre plass. For de som har lagt om jorda før 1995 er det også viktig at *jordfruktbarhet er bedre* og å ta *ideologiske og/eller filosofiske hensyn*, mens motivene *bedre lønnsomhet* og *ekstra tilskudd til økologisk drift* er ganske ubetydelige. De som la om jorda etter 1999 er derimot mye mer interessert i økonomi og helseaspekt mens ideologiske grunner betyr mindre.

Potensial for omlegging

Myndighetene i Norge har som målsetning at 10 % av det totale jordbruksarealet skal være omlagt til økologisk drift innen utgangen av 2009. Knappt 80 % av alle konvensjonelle brukere svarte at de ikke har planer om å legge om, ca 1 % vil legge om hele driftsenheten, 3 % deler av driftsenheten og ca 18 % vet ikke om de kommer til å legge om. Nesten alle økologiske gardbrukere svarte at de ønsker å fortsette med driftsformen men 9 % antyder at et krav om 100 % økologisk før fra år 2005 kan bety at de kommer til å gå over til konvensjonelt drift.

Konklusjoner

Spørreundersøkelsen viser til dels betydelige forskjeller mellom konvensjonelle og økologiske gardbrukere med hensyn på risikokilder og motiver for valg av driftsform. Dessuten er det stor forskjell i motivene mellom gardbrukere som la om før 1995 og etter 1999. Hvorvidt brukere endrer motiver etter hvert som de får mer erfaringer med den økologiske driftsformen eller om enkeltbrukere har uforandrede motiver over tid er ikke undersøkt.

Det er et paradoks at politisk bestemte tilskuddsordninger og reguleringer oppfattes som den viktigste risikofaktoren for gardbrukeres framtidige lønnsomhet. En mer langsiktig og forutsigbar politikk ville gitt bøndene et bedre grunnlag for beslutninger, særlig når det gjelder videre utvikling av garden, satsing på enkelte driftsgrener, større investeringer og driftsformer.

Skal 10 %-målet nås må flere konvensjonelle bønder stimuleres til å legge om til økologisk drift. Da må det tas i bruk virkemidler som tar hensyn til motivene potensielle ”omleggere” anser som viktige.